

ZWERVENDE PLATBEK *PIPIZA ACCOLA* NIEUW VOOR NEDERLAND

(DIPTERA: SYRPHIDAE)

Tim Faasen

Zweefvliegen vormen een relatief goed onderzochte groep. Desalniettemin worden er af en toe nog nieuwe soorten voor de Nederlandse fauna gevonden. Hier wordt *Pipiza accola* gemeld uit Eindhoven. Deze relatief recent beschreven soort is nogal onopvallend. De soort is beschreven op basis van exemplaren uit Oost-Siberië, maar sindsdien ook aangetroffen op grote afstand van deze regio, waaronder diverse Europese landen. De ver uiteenliggende vindplaatsen, allemaal van vrij recente datum, duiden er op dat deze vliegen behoorlijk zwervlustig zijn. Vandaar dat gekozen is voor de Nederlandse naam zwervende platbek.

INLEIDING

Op 21 april 2016 ving ik in mijn tuin op de overgang van stedelijk gebied en beekdal van de Dommel in Eindhoven (Amersfoortcoördinaten 162-385) een mannelijke zweefvlieg uit het genus *Pipiza* die ik niet direct thuis kon brengen. In grote lijnen leek de vlieg enigszins op *Pipiza luteitarsis* Zetterstedt, 1843, met breed gezicht, één vlekkenpaar op het achterlijf en dunne achterfemora, maar opvallend anders waren de donkere voortarsen (fig. 2, 3).

De sleutel van Noordwest-Europa (Van Veen 2004) zette mij op het spoor van *Pipiza accola*

Violovitsh, 1985, maar zonder genitaalkenmerken te geven. Bevestiging vond ik in de revisie van de *P. luteitarsis*-groep (Vujić et al. 2008) en de beschouwing van de Europese soorten van het genus *Pipiza* (Vujić et al. 2012). Hieruit bleek dat ook het genitaal alle kenmerken vertoonde van *P. accola*.

Aangespoord door deze waarneming heb ik sindsdien de omgeving extra in de gaten gehouden. Op 8 april 2017 leidde dit tot de vangst van een vrouwtje (fig. 1, 4), in een vochtig beekbegeleidend bos nabij de eerste vindplaats (zelfde kilometerhok).

Figuur 1. *Pipiza accola*, vrouwtje. Eindhoven, 8.iv.2017. Alle foto's Tim Faasen.

Figure 1. *Pipiza accola*, female. Eindhoven, 8.iv.2017. All photos Tim Faasen.

Figuur 2. *Pipiza accola*, mannetje.
Eindhoven, 24.IV.2016.
Figure 2. *Pipiza accola*, male.
Eindhoven, 24.IV.2016.

Figuur 3-4. *Pipiza accola*, vooraanzicht kop, 3. mannetje, 4. vrouwtje.
Figure 3-4. *Pipiza accola*, frontal view head, 3. male, 4. female.

Figuur 5-6. *Pipiza accola*, mannetje, genitaliën, 5. surstyli (dorsaal aanzicht), 6. surstyli (lateraal aanzicht).
Figure 5-6. *Pipiza accola*, male, genitalia, 5. surstyli (dorsal view), 6. surstyli (lateral view).

VERSPREIDING

Pipiza accola is pas in 1985 beschreven door Violovitsh, op basis van materiaal uit de omgeving van Kavalerovo (Primorskii Krai). Dit betreft het

meest zuidoostelijk gelegen deel van Siberië, gelegen tegen de Japanse Zee en China. In een revisie van de oostelijke soorten van het genus *Pipiza* meldde Mutin (2002) dat de soort binnen Rusland verder noordelijk voorkomt tot in de

Figuur 7. Vindplaats van *Pipiza accola* in Nederland.
Figure 7. Record of *Pipiza accola* in the Netherlands.

Magadanskaya-regio, westelijk tot in de Amurskaya-regio en verder ook in West-Europa. Dit verspreidingsbeeld binnen Rusland is gebaseerd op 112 exemplaren. De vermelding uit West-Europa is gebaseerd op een vondst van drie exemplaren in Baden-Württemberg uit de periode 1990-1993 en vier exemplaren uit Niedersachsen uit de periode 1992-1995 (Wolff 1998).

Inmiddels is de soort in ieder geval ook meermaals gemeld uit Finland, Noorwegen en Zweden (Vujić et al. 2008, Nielsen & Ødegaard 2013, Nielsen 2014, Speight 2014), uit Polen (Soszyński 2005), uit Noord-Iran (Kazerani et al. 2012) en nu dus uit Nederland (fig. 7). Voor zover blijkt uit de geciteerde literatuur hebben de records uit Nederland, Duitsland en Polen allemaal betrekking op waarnemingen van de laatste drie decennia. Dat zou erop kunnen duiden dat de soort zich in dit gebied daadwerkelijk aan het uitbreiden is en niet simpelweg over het hoofd is gezien. Uit Noorwegen zijn records bekend vanaf 1974. Aangezien hier sprake is van een toename in aandacht voor

zweefvliegen (mond. med. T. Nielsen) valt een onderscheid tussen ‘eerder over het hoofd gezien’ of ‘nieuw gevestigd’ hier veel moeilijker te maken, zeker bij een onopvallende soort als *P. accola*.

TAXONOMIE EN HERKENNING

Pipiza accola valt binnen de *P. luteitarsis*-groep. Deze groep wordt gekarakteriseerd door het ontbreken van een paar longitudinale richels op het distale deel van de achterfemora. Binnen Europa vallen ook *P. luteitarsis*, *P. quadrimaculata* (Panzer, 1804) en *P. luteibarba* Vujić, Radenković & Polić, 2008 onder deze groep.

Pipiza accola onderscheidt zich van *P. quadrimaculata* door de hoger ingeplante antenne, het minder brede achterlijf en het ontbreken van een tweede paar vlekken op het achterlijf, van *P. luteibarba* door het korte derde antennelid en de donkere tarsen (mannetjes) of het iets bredere gezicht (vrouwtjes) en van *P. luteitarsis* door de donkere tarsen (mannetjes), de bijna parallelle gezichts zijden onder de antenne-inplant (mannetjes) of het korte vijfde tergiet (vrouwtjes) (Vujić et al. 2008, Speight 2014 en figuur 1-4).

Bij de mannetjes zijn de kenmerken op het genitaal uiteindelijk doorslaggevend. *Pipiza accola* heeft aan het proximale eind van de surstyli een kleine semicirculaire lob die voorbij het epandrium reikt en die aan de binnenzijde dicht bezet is met bleke, stevige stekels (fig. 5, 6). Bij *P. luteitarsis* ontbreken zowel lob als stekels. Bij *P. luteibarba* en *P. quadrimaculata* is de lob groot, maar ontbreken stekels.

Sommige bronnen verwijzen voor het onderscheid ook naar de kleur van de beharing, met name op het gezicht, en naar de lengte van de beharing op tergiet II. Dit lijken echter kenmerken te zijn die onderhevig zijn aan variatie.

ECOLOGIE

De exemplaren uit Niedersachsen werden gevangen in de periode van eind april tot half mei in

Figuur 8. Vindplaats van het vrouwtje van *Pipiza accola* in Eindhoven.

Figure 8. Locality where the female of *Pipiza accola* was found in Eindhoven.

vochtig beekbegeleidend loofbos van het type vogelkers-essenbos. Ook in Baden-Württemberg betrof het vochtige loofbossen, maar iets vroeger in het voorjaar: half april. In Zweden zijn waarnemingen gedaan in mei, van exemplaren foeragerend op gewone vogelkers *Prunus padus*, maar ook sleedoorn *Prunus spinosa* en boswilg *Salix caprea*. De waarnemingen uit Noorwegen komen uit de periode van half mei tot half juni met een uitschieter van eind juli-half augustus (uit een malaiseval). Uit Rusland worden waarnemingen gerapporteerd uit mei, eveneens op gewone vogelkers en wilg *Salix*. In Iran komen de vondsten uit malaisevallen in loofbossen in de periode eind april tot eind mei, deels in de bergen. Speight (2014) veronderstelt een associatie met beekbegeleidende loofbossen met els *Alnus*, es *Fraxinus* en bovenal gewone vogelkers (Speight 2014).

De eerste Nederlandse vondst dateert van 21 april 2016. Het exemplaar (een mannetje) werd niet direct in beekbegeleidend vochtig bos met gewone vogelkers gevangen, maar wel op heel korte afstand ervan (200 m), zittend op een paardenbloem naast wat wilgen. Op 8 april 2017 werd een vrouwtje aangetroffen in het naburige beekbegeleidende bos, opvallend vliegend nabij de grond langs een zonnig bospad tussen de ondergroei van met name jonge zevenblad en brandnetel (fig. 8).

DISCUSSIE

De zweefvlieg *P. accola* wordt hier nieuw gemeld voor Nederland op basis van één mannetje en één vrouwtje. Aangezien de vindplaatsen maar 200 meter uiteen liggen en de waarnemingen uit verschillende jaren dateren, is de kans aanzienlijk dat er sprake is van een (al dan niet tijdelijk) gevestigde soort. Het gegeven dat de soort is aangetroffen op een plek die vaker vrij intensief wordt onderzocht (en ook tussen de waarnemingen door is bemonsterd) onderstreept hoe onopvallend de soort is. Een korte vliegtijd, lage dichtheid, onopvallend uiterlijk en mogelijk vrij specifieke habitatvoorkeur dragen bij aan deze onopvallendheid. Informatie over habitatvoorkeur is overigens schaars. De meeste bronnen verwijzen naar de omschrijving van Wolff (1998), gebaseerd op een zeer gering aantal vondsten. Larvale stadia zijn nog niet bekend.

Aangezien deze soort nog niet voorzien was van een Nederlandse naam, stel ik hier de naam zwerfende platbek voor. Dit verwijst terug naar de wetenschappelijke naam 'accola', dat 'buur' betekent, maar ook uitgelegd kan worden als 'zich ophoudend buiten zijn normale/oorspronkelijke leefgebied'. Of Violovitsh dit ook bedoeld heeft met de naam accola heeft hij helaas niet vastgelegd in zijn beschrijving van de soort, maar deze uitleg past wel bij een soort waarvan oude

vindplaatsen ontbreken en recente vindplaatsen zo ver uiteen liggen.

DANKWOORD

Graag wil ik Menno Reemer, Tore R. Nielsen en de bibliotheek van de Nederlandse Entomologische Vereniging bedanken voor het aanleveren van enkele relevante artikelen over *P. accola*.

LITERATUUR

- Kazerani, F., A.A. Talebi & E. Gilasian 2012. First record of the genus and species *Pipiza accola* Violovitsh (Diptera: Syrphidae) from Iran. – Journal of Crop Protection 1: 287-291.
- Mutin, V.A. 2002. Review of the Far Eastern species of the genus *Pipiza* Fallén, 1810 (Diptera, Syrphidae). – Far Eastern Entomologist 121: 1-16.
- Nielsen, T.R. & F. Ødegaard 2013. New and little known Norwegian hoverflies (Diptera, Syrphidae). – Norwegian Journal of Entomology 60: 126-134.
- Nielsen, T.R. 2014. New records of hoverflies (Diptera, Syrphidae) with *Heringia fulvimanus* (Zetterstedt, 1843) and *H. larusi* Vujić, 1999 new to Norway. – Norwegian Journal of Entomology 61: 85-90.
- Speight, M.C.D. 2014. Species accounts of European Syrphidae (Diptera). – Syrph the Net: the database of European Syrphidae (Diptera) Volume 78.
- Veen, M.P. van 2004. Hoverflies of Northwest Europe. Identification keys to the Syrphidae. – KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Soszyński, B. 2005. Syrphidae (Diptera) Biebrzańskiego Parku Narodowego - aktualny stan badań. Hover flies (Diptera: Syrphidae) of the Biebrza National Park - actual state of studies. – Dipteron 21: 35-36.
- Violovitsh, N.A. 1985. New flower flies (Diptera, Syrphidae) of the Palaearctic fauna. – Nov maloizvidy Fauny Sibiri 18: 80-96.
- Vujić, A., S. Radenković & D. Polić 2008. A review of the *luteitarsis* group of the genus *Pipiza* Fallén (Diptera: Syrphidae) with description of a new species from the Balkan Peninsula. – Zootaxa 1845: 33-46.
- Vujić, A., G. Ståhls, J. Ačanski, H. Bartsch, R. Bygbjerg & A. Stefanović 2012. Systematics of Pipizini and taxonomy of European *Pipiza* Fallén: molecular and morphological evidence (Diptera, Syrphidae). – Zoologica Scripta 42: 288-305.
- Wolff, D. 1998. *Pipiza accola* Violovitsh, 1985 (Diptera, Syrphidae) - Erst-nachweis für Deutschland. – Drosera 98: 123-126.

SUMMARY

The hoverfly *Pipiza accola* new to the Netherlands (Diptera: Syrphidae)

An adult male of *Pipiza accola* was captured on April 24, 2016 in a garden in Eindhoven, where it sat on a flowering dandelion next to some willows. The garden is located 200 m from a deciduous forest with a stream (its supposed habitat). On April 8, 2017 a female was captured in this nearby forest where it flew between ground elder and common nettle at the edge of a sunny forest road.

These records are the first known records of this species in the Netherlands. In this short paper the available information on the characteristics of the species and its known range, flight period and preferred environment are summarized.

T. Faasen
Ecologica
Rondven 22
6026 PX Maarheeze
tim.faasen@ecologica.eu

